

моїдентичності підприємств у межах утворюваних стратегічних альянсів, методики прогнозування, орієнтовані на повномасштабне використання можливостей економічного розвитку за умов мінливої кон'юнктури.

Література

1. *Виленский П. Л.* Оценка эффективности инвестиционных проектов: Теория и практика: Учеб.-практ. пособие. — М.: Дело, 2001. — 832 с.
2. *Дибб С.* Практическое руководство по маркетинговому планированию: Пер. с англ. / С. Дибб, Л. Симкин, Дж. Брэдли. — СПб., 2001. — 256 с.
3. *Федосеев В. В.* Экономико-математические методы и модели в маркетинге: Учебное пособие/ВЗФЭИ. — М.: АО «Финстатинформ», 1996. — 110 с.
4. *Дойль П.* Маркетинг, ориентированный на стоимость: Пер.с англ. — СПб., 2001. — 480 с.
5. *Котлер Ф.* Маркетинг в третьем тысячелетии: Как создать, завоевать и удержать рынок: Пер. с англ. — М., 2001. — 272 с.
6. *Азоев Г. Л.* Конкуренция: анализ, стратегия и практика. — М.: ЦЭИМ, 1996. — 207 с.
7. *Кардаш В. Я.* Товарна інноваційна політика. — К.: КНЕУ, 2002. — 266 с.
8. *Титов А. Б.* Маркетинг и управление инновациями: Учеб. пособие. — СПб., 2001. — 240 с.
9. *Талах В.* Комітет встановлює сферу свободи // Вісник Антимонопольного Комітету України. Конкуренція. — К., 2002. — № 1. — С. 19—24.

Стаття надійшла до редакції 4.06.2008.

УДК 331.101

О. О. Герасименко, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЙНА ПРАЦЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ФОРМИ

Узагальнено трактування терміну «інновація». Визначено сферу прикладання інноваційної праці. Виділено особливості інноваційної праці на стадії створення та використання інновацій. Розкрито соціально-економічну форму інноваційної праці. Наведено порівняльну характеристику традиційної та інноваційної праці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Інновація, інноваційна праця, особливості інноваційної праці, соціально-економічна форма інноваційної праці.

Вступ. Інноваційний вектор розвитку національної економіки України як єдино можливий напрям сталого економічного зростання в умовах глобальної конкуренції зумовлює відповідні зрушення в соціально-трудовій сфері. Відправним моментом трансформації соціально-трудоких відносин стали перетворення у змісті та соціально-економічній формі праці як діяльності, передусім, творчої, інноваційної.

Постановка завдання. Проблеми інноваційного розвитку завжди були в колі особливої уваги науковців. Дослідженню різних аспектів інноваційних процесів присвячено праці вітчизняних та зарубіжних учених — Ю. Бажала, Л. Бляхмана, Х. Барнета, Г. Доброва, П. Друкера, П. Завліна, Б. Малицького, Е. Менсфілда, Г. Менша, Б. Санто, Р. Солоу, Б. Твісса, Є. Тоффлера, Й. Шумпетера, Д. Черваньова та ін.

Теоретичне підґрунтя сучасних уявлень про особливості праці творчого характеру закладено у публікаціях Л. Безчасного, В. Білосова, Л. Бляхмана, І. Бондар, С. Брю, В. Данюка, Г. Дмитренка, Г. Доброва, Б. Генкіна, П. Друкера, П. Завліна, Р. Інглегарта, В. Іноземцева, Д. Карпухіна, Л. Коваль, Ю. Кокіна, А. Колота, Г. Кулікова, В. Лагутіна, В. Нижника, М. Семикіної, Г. Слезінгера, А. Тофлера, Б. Твісса, В. Черненка, А. Чухно, Р. Яковлева та ін.

Проте тлумачення поняття «інноваційна праця» не є однозначним, не конкретизовано її зміст, процес, продукт, форми, відсутні системні наукові уявлення про цілісний механізм управління інноваційною працею. Необхідність пошуку нових підходів до управління працею в умовах запровадження інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки підтверджує актуальність даної проблематики та зумовлює необхідність подальшого дослідження соціально-економічної природи інноваційної праці.

Результати. Термін «інноваційна праця» є похідним від терміну «інновація». Вважаємо за доцільне зробити певні узагальнення щодо сутності інновацій. Буквальний переклад з англійської мови слова «інновація» означає «введення новинок». Новинка — це завжди щось нове: винахід, новий метод, новий порядок тощо. З моменту розповсюдження новинка стає нововведенням. Тому в найзагальнішому розумінні під інновацією можна розуміти будь-яку прогресивну зміну в техніці, технології, організації, управлінні, суспільному житті.

Основою для міркувань з приводу соціально-економічної природи інновацій є класичне визначення даної категорії, запропоноване Й. Шумпетером у роботі «Теорія економічного розвитку».

Під інновацією він розуміє «непостійні» проведення «нових комбінацій» у п'яти типових випадках змін [11]:

— впровадження нового товару, тобто товару, з яким споживачі ще не знайомі, або нового різновиду товару;

— впровадження нового методу виробництва, тобто методу, ще не випробуваного практично у сфері виробництва;

— відкриття нового ринку, тобто ринку, на якому певна сфера економічної діяльності країни раніше не була присутня, незалежно від того, існував до цього певний ринок чи його не було;

— оволодіння новим джерелом сировини або напівфабрикатів незалежно від того, існувало дане джерело чи тільки створене;

— проведення нової організації промисловості, наприклад завоювання позиції монополіста чи її втрата.

У даному визначенні присутній технічний, економічний та організаційний характер інновації. Предметом інновації, на думку Й. Шумпетера, можуть бути продукт, виробничий процес, організація, якщо всі вони є новими і вже використані на практиці.

Можна навести ще низку різнопланових варіантів визначення інновацій, які по суті стали класичними.

Так, М. Хучек пропонує розуміти під інновацією проведення змін у техніці, технології, організації, екології, економіці, соціальному середовищі підприємства [9].

А. Пригожин вважає, що інновація — це така цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище впровадження (організацію, суспільство тощо) нові відносно стабільні елементи [6].

Л. Водачек трактує інновацію як цільову зміну у функціонуванні підприємства як системи. Ця зміна може бути кількісною та якісною, що стосується тієї чи іншої сфери діяльності підприємства [1].

В літературі зустрічається і більш вузьке розуміння значення інновації. Характерною рисою такого підходу є зведення інновацій до впровадження нових виробів та нових технологій; ототожнення інновацій з промисловим виробництвом, особливо з його технічною підготовкою, з технологією та виробами.

Певну специфіку в поняття «інновація» вніс П. Друкер, розглядаючи її як інструмент підприємництва, як дію, що надає ресурсам нові можливості придбання капіталу, відмічаючи, що це скоріше економічне та соціальне поняття, ніж технічне [2].

Законодавче поле визначає рамкові умови інновацій, зводячи їх до створення та впровадження конкурентоспроможних технологій, продукції та послуг, а також прийняття та реалізації орга-

нізаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва й соціальної сфери [3].

Необхідно погодитись з усіма авторами, які виділяють певні аспекти інновації як продукту чи процесу технічного, технологічного, економічного, організаційно-управлінського, інформаційно-правового, маркетингового, культурного характеру, що забезпечує досягнення комерційного або соціального ефекту та розглядають працю в сучасних умовах через призму інноваційних процесів [4; 5; 10].

Для сучасного періоду розвитку глобальної та національної економіки — економіки знань — важливо підкреслити той факт, що інновація — це товар, який неможливо створити та яким неможливо скористатись без наявності відповідної професійної компетентності.

Отже, сферою прикладання інноваційної праці є процес не лише створення новинок, а й їх упровадження та використання, який має певну специфіку в порівнянні з іншими сферами прикладання праці.

Так, трудовій діяльності у сфері створення новинок притаманний імовірнісний характер [7], що означає наявність невизначеності, ризику в досягненні сформульованої кінцевої мети. Дана особливість пояснюється об'єктивними причинами: неможливістю завжди чітко та повністю описати кінцеву мету дослідницької програми чи проекту, невизначеністю можливих шляхів вирішення поставленого завдання, недостатньою кількістю вихідної інформації, появою в процесі реалізації теми нових ідей, гіпотез, конкретних пропозицій з вирішення поставлених завдань. Невизначеність у науково-технічній діяльності супроводжується ризиком, принципово відмінним від того, що має місце у виробництві. Цей ризик витікає із сутності процесу пізнання, з того, що творчість — це пошук. За даними деяких науковців, ступінь імовірності отримання позитивних результатів на стадії фундаментальних досліджень дуже низька. Лише 5—10 % робіт від загального об'єму знаходять подальше використання у прикладних дослідженнях. На стадії прикладних науково-дослідних робіт позитивні результати можна отримати від 70—80 % робіт, на стадії розробок імовірність успіху досягає 95 % [13].

Важливою рисою наукових досліджень і розробок слід виділити їх творчість, неповторність, високий рівень новизни. Будь-яка дослідницька тема, будь-який проект завжди оригінальні [13].

При цьому різноманітність завдань породжує різноманітність засобів і шляхів їх вирішення. Без наявності новизни наукове дослідження чи розробка не можуть бути визнані серйозним науковим результатом.

Особливістю праці у сфері створення інновацій є відсутність чіткої пропорційної залежності між затратами праці та характером отриманих результатів. У багатьох випадках розширення кола виконуваних робіт, залучення додаткових ресурсів не має суттєвого впливу на кінцеві результати [7].

Науково-технічний продукт як результат прикладання праці у сфері досліджень та розробок на відміну від інших сфер діяльності має невідчужений характер [13]. Передача створеної інформації замовнику не вичерпує можливості використання отриманих даних у наступних темах і проектах, продукти науково-технічної діяльності не підлягають фізичному спрацюванню і не можуть бути витрачені повністю.

Інноваційність праці у сфері використання новинок передусім зумовлена потребою еволюції від репродуктивної до творчої діяльності, оскільки праця все більшою мірою ускладнюється за змістовим насиченням, вимагає постійного розвитку професійної компетентності працівників. Фундаментальні зміни, які відбуваються у світовій економіці на зламі тисячоліть, на тлі посилення конкуренції об'єктивно зумовлюють зрушення у трудовій діяльності. В сучасній економічній системі, в будь-якій сфері діяльності людина стає носієм інновацій як на стадії генерування нових ідей, так і в процесі застосування нових, нетрадиційних методів, процесів, прийомів виконання роботи.

Характерні риси інноваційної праці на стадії використання інновацій знаходять відображення в наступному:

— застосування складних засобів праці у трудовій діяльності;

— мультиопераційність трудових процесів, їх багатоаспектність, різноплановість на відміну від монодіяльності за технократичною системою;

— обізнаність працівників у специфіці технологічних процесів у цілому, а не лише їх окремих етапів та операцій;

— підвищення частки контрольних операцій, які вимагають особливого зосередження уваги, підвищеного психологічного навантаження;

— необхідність самостійного прийняття рішень, що забезпечують створення якісного кінцевого продукту праці.

По суті, інноваційний зміст та характер праці слід вважати закономірним наслідком тих трансформацій, що відбуваються в постіндустріальний період розвитку суспільства. Суттєве підвищення знаневомісткості економіки в глобальних масштабах, концентрація праці у сфері послуг, особливо «високих» технологій, об'єктивно зумовлює появу нових професій, поширення нетрадиційних видів зайнятості, вдосконалення форм організації праці. В цілому ці зміни проявляються в інтелектуалізації праці на основі повсюдного використання знань, як набутих раніше, так і принципово нових.

Результати здійснення інноваційної праці можна розподілити на два види. До першого належать результати, які не мають безпосередньої ринкової оцінки. Це інформація про нові закономірності, властивості досліджуваних об'єктів тощо, які людиною не створюються, а лише підтверджуються як об'єктивно існуючі, а також духовні цінності.

До другої групи належать результати, які є об'єктом ринкової оцінки та купівлі-продажу. Це сформовані елементи інтелектуального капіталу (інтелектуальної власності, людського капіталу, ринкових та інфраструктурних активів), продукція та послуги інноваційного характеру.

Соціально-економічна форма інноваційної праці відтворює систему економічних відносин, що виникають з приводу здійснення різних видів праці у сфері науково-технічної діяльності та використання її результатів у процесі виробництва продукції та надання послуг. У даному аспекті слід погодитись з поширеною точкою зору, згідно якої інноваційна праця охоплюється виробничими відносинами з певною специфікою:

1. Предметом праці в науково-технічній діяльності є вихідна інформація та складні технічні системи, що вимагають налагодження, обслуговування та управління. Засобами праці є різноманітні способи перетворення інформації, понятійний апарат, обладнання тощо. В умовах становлення економіки знань саме такі технічні засоби, як комп'ютерні програми, методики отримання, обробки, зберігання, використання інформації все більшою мірою забезпечують економію інтелектуальної праці та економічний прогрес.

2. Дослідження та розробки, освоєння та використання нових технічних і технологічних засобів потрібно розглядати як фактор підвищення продуктивності праці, а в широкому розумінні — як фактор економії часу.

3. Об'єктом політекономічних досліджень інноваційної праці є механізм покриття витрат на проведення НДДКР, відтворення потенціалу висококваліфікованих працівників-інноваторів.

4. Результати інноваційної праці перетворюються у значущу форму національного багатства, використання якої регулюється комплексом соціально-економічних відносин.

5. Науково-технічна праця займає певну позицію в системі суспільного поділу праці. Інноваційна праця науково-технічних працівників безпосередньо та опосередковано бере участь у створенні кінцевих результатів суспільного виробництва.

6. У процесі здійснення науково-технічної праці формуються соціально-економічні відносини, що мають суттєві відмінності щодо привласнення результатів праці, її організації та мотивації. В сучасних умовах на мотивацію та регулювання науково-технічної праці впливає три головні фактори — можливість самореалізації та самоствердження працівника, соціально-психологічні аспекти, обмеженість ресурсів.

7. У відносинах між суб'єктами інноваційної праці поєднуються ринкова та планова форми зв'язку.

Зазначені обставини формують підґрунтя для порівняльної характеристики традиційної та інноваційної праці, яка наведена в табл. 1.

Висновки. Отже, в умовах становлення економіки знань інновація як новий або вдосконалений продукт чи процес технічного, технологічного, економічного, організаційно-управлінського, інформаційно-правового, маркетингового, культурного характеру, що забезпечує досягнення комерційного або соціального ефекту, повинна розглядатись у формі товару, який неможливо створити та яким неможливо скористатись без відповідної професійної компетентності.

Сферою прикладання інноваційної праці слід вважати не тільки стадію створення та поширення, а й процес використання інновацій у різних видах економічної діяльності. Особливості соціально-економічної форми інноваційної праці проявляються у предметах та засобах праці, механізмі покриття витрат на створення інновацій, ролі у формуванні кінцевих результатів суспільного виробництва, організації та мотивації, привласненні результатів праці, поєднанні ринкових та планових форм зв'язку між суб'єктами інноваційної праці.

Таблиця 1

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАДИЦІЙНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ПРАЦІ*

№ з/п	Характерні ознаки праці	Вид праці	
		традиційна	інноваційна
1	Мета діяльності	Виробництво матеріальних благ	Створення новинок та запровадження інновацій, діяльність як самореалізація, виробництво матеріальних та духовних благ, що задовольняють нові потреби споживача
2	Спонукальний мотив діяльності	Зовнішня доцільність, пов'язана з виробництвом матеріальних благ	Внутрішня потреба в самореалізації та самоствердженні, зовнішня доцільність
3	Засоби виробництва	Машинні технологічні системи виробництва	Інформаційні системи та технології, персональні комп'ютери, автоматизовані технологічні системи виробництва
4	Домінуючий вид праці	Шаблонна, репродуктивна	Творча, продуктивна
5	Використання наукових методів	Пасивне (обслуговування засобів виробництва)	Активне (творчий підхід та подальше вдосконалення методів, способів, прийомів роботи)
6	Особливості контролю	Доцільність жорсткого контролю та нормування	Підвищення ролі самоконтролю. Недоцільність жорсткої регламентації
7	Продукт праці	Матеріальне благо	Інформація, техніко-технологічні продукти та послуги, інноваційна продукція та послуги

Закінчення табл. 1

№ з/п	Характерні ознаки праці	Вид праці	
		традиційна	інноваційна
8	Оцінка результатів діяльності	Використання системи економічних показників	Експертні оцінки, економічні показники, дані соціологічних досліджень
9	Характер економічних відносин	Відносини найманої праці, підпорядковані капіталу	Процеси перетворення працівників у власників, відносини найманої праці
10	Винагорода за працю	Оплата праці на рівні вартості робочої сили	Самореалізація в процесі творчої праці, оплата праці, рента від використання унікальних інтелектуальних ресурсів
11	Ступінь відповідальності	Невисокий. Цінуються виконавчість та дисциплінованість	Самостійність, самоорганізованість. Активна участь у прийнятті та реалізації управлінських, технічних, технологічних та виробничих рішень
12	Ставлення до праці	Праця як засіб отримання життєвих благ	Праця як форма самореалізації, як засіб отримання життєвих благ
13	Особливості регулювання	Домінування матеріальних стимулів та жорстких форм організації	Соціальні, соціально-психологічні, соціокультурні фактори, матеріальні стимули
14	Форма здійснення	Виробничий процес	Науково-освітньо-виробничий процес

*Складено за [12].

Інноваційний зміст та характер праці є закономірним наслідком трансформацій постіндустріального розвитку суспільства, що зумовлено підвищенням знаневомісткості економіки, концентрацією праці у сфері послуг. Глибоке дослідження соціально-економічної природи інноваційної праці формує підґрунтя для розробки і запровадження ефективних методів та механізмів управління працею в сучасних умовах.

Література

1. *Водачек Л., Водачкова О.* Стратегія управління інноваціями на підприємстві. — М.: Економіка, 1989. — 167 с.
2. *Друкер П.* Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы. — М.: Book Chamber International, 1992. — 200 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 36. — С. 266.
4. *Коваль Л. А.* Інноваційна праця: сутність та проблеми подальшого розвитку в Україні // Вісник технологічного університету «Поділля». — 2001. — № 6 (37). — С. 146—148.
5. *Колот А.* Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 4. — С. 4—9.
6. *Пригожин А. И.* Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики). — М.: Политиздат, 1989. — 270 с.
7. *Пузыня К. Ф., Казанцев А. К., Барютин Л. С.* Организация и планирование научных исследований и опытно-конструкторских разработок: Учеб. пособие для инж.-экон. спец. вузов. — М.: Высшая школа, 1989. — 223 с.
8. *Санто Б.* Инновация как средство экономического развития. — М.: Прогресс, 1990. — 296 с.
9. *Хучек М.* Инновации на предприятиях и их внедрение. — М.: Луч, 2001. — 283 с.
10. *Черненко В.* Інноваційна праця та мотиваційні основи її розвитку // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 6. — С. 30—34.
11. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
12. *Фабричнов С. А.* Экономическая теория информационного труда. — М.: День серебра, 2000. — 287 с.
13. *Экономика науки: оценка деятельности и стимулирование* // Под ред. Дронова Ф. А. — Минск: Наука и техника, 1984. — 208 с.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2008.